

TEMA 11. GUERRA FRÍA E POLÍTICA DE BLOQUES.

A BIPOLARIZACIÓN.

O remate da 2ª guerra mundial coa vitoria dos aliados sobre a Alemaña nazi, non trouxo consigo un período de paz e estabilidade económica polas enormes diverxencias ideolóxico-políticas que permaneceran ocultas por conveniencia mutua durante a guerra.

EEUU e a URSS, convírtense nas dúas superpotencias mundiais xa que saen fortalecidas da guerra. **EEUU, pola ocupación do Pacífico fronte a Xapón e a súa crecente influencia na Europa occidental**, mentres que **a URSS consolídase como líder da Europa oriental e anexiona os países do Báltico ó seu territorio.**

O incremento da rivalidade entre ambas potencias agrávase nos anos posteriores a guerra, pola instauración de réximes comunistas nos países de Europa oriental e o apoio de Stalin ós partidos comunistas de Europa occidental. O mundo queda dividido en dous bloques: o bloque occidental ou capitalista, liderado por EEUU, e o bloque oriental ou comunista liderado pola URSS. **As diferencias entre eles deron lugar a formación do chamado “pano de aceiro”** (liña ou fronteira imaxinaria que divide en dous o continente europeo).

A GUERRA FRÍA: CARACTERÍSTICAS.

A Guerra Fría é **un período de hostilidade permanente entre EEUU e a URSS e os bloques de países que lideran, na que se intensifica a carreira armamentística**, aínda que os **enfrentamentos militares non son directos senón a través dos seus países aliados, en conflitos localizados**, e onde a pesar de utilizar a ameaza nuclear, ésta non se fai efectiva para evitar unha 3ª guerra mundial enormemente destrutiva.

Este permanente estado de enfrontamento ou de guerra non declarada entre 1947 e 1985 ten as seguintes características:

-Bipolarización territorial: liderando cada superpotencia unha zona de influencia exclusiva; **a URSS domina Europa oriental e os EEUU controlan Europa occidental, Xapón e América**. A descolonización provoca a aparición dun tercer grupo, os países non aliñados, que non se encadran en ningún dos dous bloques.

-Enfrontamento militar: polo medo a guerra nuclear hai unha **estratexia disuasoria ou intimidatoria de equilibrio do terror, que obriga ós países a un enorme gasto militar pola enorme carreira de armamentos**, con diferente intensidade según as fases do conflito. Neste sentido a necesidade de coñecer os proxectos e puntos débiles do inimigo levou a un **forte desenvolvemento do espionaxe a través das axencias de intelixencia** (CIA, KGB).

-Enfrontamento ideolóxico: representando cada bloque a un sistema político-ideolóxico e económico, **o occidental, liderado por EEUU, á democracia parlamentaria e ó capitalismo, e o oriental, liderado pola URSS, a ditadura do proletariado e ó comunismo.**

A FORMACIÓN DOS DOUS BLOQUES.

Os dous bloques enfrontados na guerra fría se diferencian desde o punto de vista xeográfico e ideolóxico. Desde o punto de vista xeográfico, **o bloque occidental xira en torno ó Atlántico Norte** (EEUU e os países de Europa occidental), mentras que **o bloque oriental organízase en torno a URSS, Europa oriental e parte de Asia**.

Desde o punto de vista ideolóxico, o liberalismo occidental oponse ó socialismo comunista. **A URSS concibe a democracia como a plena igualdade dos cidadáns a costa da suspensión das liberdades individuais** (democracia popular), mentras que **os norteamericanos defenden as liberdades individuais e o pluralismo político** (democracia liberal).

No terreo económico, **os liberais occidentais defenden a propiedade privada e a liberdade do mercado** (capitalismo), **fronte a propiedade colectiva e a nacionalización dos bens de produción e a planificación estatal** (comunismo).

O BLOQUE OCCIDENTAL CAPITALISTA.

EEUU adquire un papel hexemónico a nivel político na Europa occidental olvidando o seu tradicional illamento a partir da **Doutrina Truman, de 1947, consistente en axuda militar e económica ós países europeos para evitar o contaxio comunista**. Esta doutrina aparece a partir do conflito grego de 1946 polo levantamento da guerrilla comunista contra o goberno dese país.

A nivel interno o anticomunismo deu lugar en EEUU a denominada caza de bruxas, encabezada polo senador republicano McCarthy, contra todos os sospeitosos de opinións izquierdistas ou comunistas, sendo denunciados sen probas numerosos intelectuais, científicos, actores de cine, sindicalistas, funcionarios..., chegando a perder os seus empregos e véndose obrigados a exiliarse do seu país.

No ámbito económico EEUU aproba o Plan Marshall, tamén no ano 1947, para facilitar mediante préstamos e axudas económicas a recuperación do continente europeo a través da OECE (Organización Europea de Cooperación Económica). Os países máis beneficiados polas axudas foron Gran Bretaña, Francia, Alemaña Occidental e Italia.

A nivel militar constitúese a OTAN (Organización do Tratado do Atlántico Norte), en 1949, **co obxectivo de crear un sistema de defensa mutua por parte dos países atlánticos para garantir a liberdade democrática e a seguridade dos estados membros** (países capitalistas de Occidente), **contra o perigo comunista**. Según este tratado os países mantiñan a súa soberanía militar, pero **o liderazgo e o potencial militar de EEUU, posibilitaron o establecemento de bases militares norteamericanas nestes países que serviron ó seu expansionismo militar e económico**. Creáanse tamén alianzas militares globais con países como Australia, Nova Celandia ou países de Asia Oriental e Occidental.

O BLOQUE ORIENTAL COMUNISTA.

A URSS aproveita a ocupación durante a guerra por parte do seu exército dos países da Europa oriental (Polonia, Alemaña oriental, Checoslovaquia, Hungría, Rumania, Bulgaria,

Albania), **para exercer a súa influencia e liderazgo nesa zona, impoñendo nela rexímenes comunistas similares ó soviético.**

O réxime soviético ademais, vai a financiar ós sindicatos e ós partidos comunistas dos países occidentais, e ós movementos de liberación das colonias, para tentar a conquista do poder político neses países

Os países da Europa do Leste que tiveron que renunciar ó Plan Marshall, foron integrados no COMECON (Consello de Axuda Mutua Económica), creado en 1949, a partir do Plan Molotov, para coordinar a política económica deses países con clara dependencia da URSS (países de Europa do Leste, Mongolia, Cuba e Vietnam).

En 1955 crease o Pacto de Varsovia, tratado de asistencia mutua militar entre a URSS e os seus países aliados, como resposta a entrada de Alemaña occidental na OTAN. **Este organismo non só lle serviu a URSS para contrarrestar o poder da OTAN senón tamén para exercer un maior control sobre os seus aliados**, intervindo o seu exército no sometemento das rebelións húngara (1956) e checa (1958).

FASES DA GUERRA FRÍA.

Pódense distinguir varias fases no medio século de guerra fría entre as superpotencias e os seus aliados.

- Anos 40-50.- **Etape de gran tensión ou fase álxida**, coa creación no ano 1949, das dúas Alemañas (RFA e RDA), a revolución comunista en China e a guerra en Corea (1950-53). Nos anos 50 prodúcese o inicio do diálogo entre as superpotencias, trala morte de Stalin (1953), a chegada de novos dirixentes (Kruschev e Kennedy), o fin da guerra de Corea e o tratado de paz con Austria (1955). Aínda así, segue habendo enfrontamentos como a crise dos mísiles en Cuba ou a construción do muro en Berlín, en 1962.
- Anos 60-80.- **Etape de coexistencia pacífica**, co inicio das conversas para reducir o armamento, sobre todo nuclear (acordos SALT), pero sen rematar os conflitos, algún de longa duración, como a Guerra do Vietnam ou as guerras entre árabes e xudeos. Nos anos 80, a invasión soviética de Afganistán e as guerras en Africa, levan a unha reactivación da guerra fría mediante a renovación tecnolóxica do arsenal nuclear (guerra das galaxias, euromísiles).
- Anos 80-90.- **Fin da Guerra fría e desaparición da URSS en 1991**, polas dificultades económicas dos países comunistas, e as reformas de Gorbachov, novo presidente da URSS (a perestroika e a glasnost), de gran repercusión internacional, xunto a retirada de Afganistán, a proliferación dos tratados de desarme e a disolución do bloque comunista a partir da caída do muro de Berlín (9-11-1989), símbolo do pano de aceiro, os conflitos nacionalistas na URSS, e a reunificación alemá (3-10-1990).

A FASE ÁLXIDA DA GUERRA FRÍA (1942-62).

Exemplos de confrontación na guerra fría.- Nos anos 40 e 50 prodúcese pois os conflitos de maior tensión e duración na etapa da guerra fría, suavizándose a tensión a partir dos anos 60, cun novo período de tensión armamentística nos anos 80, ata a caída dos réximes comunistas na década dos 90.

-O Bloqueo de Berlín (1948-49): a división provisional de Alemaña trala guerra en catro zonas na Conferencia de Potsdam, baixo a supervisión dos países aliados vencedores (Francia, Gran Bretaña, EEUU, URSS), provoca a división e o enfrontamento entre eles, **fusionándose a zona occidental o que provoca o bloqueo terrestre de Berlín por parte dos soviéticos, contrarrestado pola creación dunha ponte aérea polos norteamericanos para garantir os suministros ós berlineses.**

En 1949, a URSS acaba co bloqueo, dividíndose a nación alemá en dous países: **a República Federal de Alemaña, capitalista e democrática, e a República Democrática Alemana, socialista e cun réxime totalitario como o da URSS.**

-A Guerra de Corea (1950-53): é outro exemplo da rivalidade entre as superpotencias polo control mundial trala 2ª guerra mundial.

A ocupación chino-soviética da zona norte de Corea, fixo que os EEUU brindarán apoio a parte sur, instaurándose dos estados a partir do paralelo 38. **En 1950, Corea do Norte invade Corea do Sur, e a ONU aproveitando a ausencia do representante soviético, aproba unha intervención militar, pero ésta sobrepasa o paralelo 38** que servía de fronteira entre ambos Estados, **polo que se produce a intervención china, tendo que retroceder a forza de ONU, as fronteiras de antes da guerra.** Tras unha enorme tensión na que o xeneral norteamericano Mac Arthur pide o uso da bomba atómica, **fírmase un armisticio en 1953, que mantén o “statu quo” (situación) anterior a guerra.**

-Nacionalización do canal de Suez (1956): acción levada a cabo polo presidente exipcio Nasser, como represalia á negativa occidental (Francia, Gran Bretaña), de concederlle un préstamo para a realización da presa de Assuan.

Francia e Gran Bretaña, socios accionistas da compañía administradora do canal, envían un exército contra Exipto ocupando o Sinaí e Suez co apoio de Israel, pero a ameaza soviética de empregar armas atómicas contra Europa e as presións de EEUU e a ONU, obrigou a británicos e franceses a retirar as tropas.

O fracaso de Suez demostrou o escaso papel dos europeos na política mundial, dirixida agora polas dúas superpotencias, cun acercamento da URSS ós países árabes e o rexeitamento destes cara a Israel e as potencias occidentais, ademáis de servir de exemplo do aumento do protagonismo dos novos países do chamado Terceiro Mundo.

A LINGUAXE DA DISTENSIÓN (1962-85).

Cambios políticos que favorecen a distensión.- En 1953 morren Stalin e Truman, sendo substituídos por Krushev e Eisenhower, iniciándose un novo período na coxuntura política internacional caracterizada por unha certa distensión, non exenta de conflitos entre bloques. Entre os elementos que favorecen a estabilización política internacional destacan:

- **Desestalinización na URSS;** prodúcese ante a condeza dos crimes e purgas do período stalinista, defendendo tres principios básicos: a coexistencia pacífica entre Estados con réximes diferentes, a non exportación da revolución ante o perigo dunha 3ª guerra mundial e o recoñecemento da vía parlamentaria do socialismo.

Na práctica, a URSS non actuou en función destes principios, **producíndose ese mesmo ano a invasión de Hungría**, sofocando un intento de independencia dos soviéticos liderado por un goberno disidente. Tamén houbo períodos de forte tensión como **a crise dos mísiles en Cuba, ou a construción do muro de Berlín, en 1962**.

Na época de Breznev, mantívose este clima de distensión, aínda que **continuaron as intervencións militares en países como Checoslovaquia (1968) e Afganistán (1979)**.

- **A “Nova Fronteira” de Kennedy**; trala victoria de Kennedy nas eleccións de 1960, o novo presidente propón o abandono das duras políticas de tensión e ameazas nucleares dos republicanos Eisenhower e o seu secretario de Estado Foster Dulles, iniciando un **novo período de apoio ás democracias e a oposición as dictaduras a través de axudas económicas, tratando de romper coa política impositiva de EEUU**, sobre todo en América Latina para evitar revolucións, **é a política chamada “Alianza para o progreso”**, aínda que sen abandonar o rearme e a carreira espacial para seguir competindo coa URSS, pero este programa foi boicoteado polos principais sectores económicos do país (asesinato de Kennedy en 1963).

- **Desprazamento do interese das superpotencias cara ó Terceiro Mundo**; no que tanto USA como a URSS tentan ampliar as súas áreas de influencia ante os procesos de descolonización dos anos 50 e 60, desprazando a maioría dos conflitos cara esas zonas (Vietnam, Afganistán).

- **A Ostpolitik alemá**; ou acercamento entre as dúas Alemañas, por parte do chanceler da RFA Willy Brandt, que **en 1970 asinou unha serie de tratados cos países do Pacto de Varsovia e coa RDA, recoñecendo a soberanía mutua e as fronteiras comúns en 1972**, e favorecendo que ambas entraran na ONU, ademais de rebaixar a tensión en Centroeuropa.

Conflitos máis importantes durante a coexistencia pacífica.- Entre os anos 60-80, a pesar da política de distensión seguiron as tensións e os enfrontamentos localizados en diferentes partes do mundo, destacando os seguintes:

- **A construción do muro de Berlín (1961)**: provocada pola fuxida de berlineses do Leste cara ó oeste, onde o nivel de vida e benestar era máis alto grazas ó Plan Marshall. A pesar das boas intencións de Krushev, **o goberno da RDA decretou o 13 de agosto o pechamento da fronteira berlinesa mediante a construción dun muro de cemento e arames que separaba as dúas zonas** (144 km de diámetro e 45 km de extensión este-oeste), **foi o chamado “muro da vergoña”**, onde morreron moitos alemáns da RDA tentando fuxir cara a RFA.

- **A crise dos mísiles en Cuba (1962)**: prodúcese tras o triunfo da revolución cubana sobre a ditadura do xeneral Batista en 1959 e a alianza de Fidel Castro coa URSS, ante o bloqueio económico dos EEUU e tralo intento de invasión de exiliados cubanos en Bahía Cochinos apoiado por EEUU que fracasou. Debido a esa alianza con Cuba, **a URSS instalou rampas de lanzamento de mísiles na illa apuntando a EEUU, o que ó ser descubertas, provocou a ameaza de guerra por parte de Kennedy a Krushev senón retiraba os mísiles**. Tras cinco días de gran tensión no mundo e ante a ameaza dunha guerra nuclear, Krushev decide retirar os mísiles de Cuba.

- **O conflito de Oriente Medio entre árabes e israelíes (1948-94)**: provocado polo desexo dos xudeos de retorno á súa terra prometida (Palestina), desde a diáspora ou dispersión do pobo

xudeu polo mundo. No s.XIX, as persecucións ós xudeos en Rusia e a aparición do movemento sionista, apoiado por EEUU, estimulou as ansias de retorno, e **iniciouse un éxodo migratorio despois da 1ª guerra mundial auspiciado polas potencias colonizadoras europeas, sobre todo Gran Bretaña, administradora da zona** (Declaración Balfour, 1948).

O abandono de Gran Bretaña de Palestina en 1948, e a división de Palestina-Israel en dous Estados (Xerusalén queda baixo control internacional), **provoca o enfrontamento entre árabes e xudeos, estalando a primeira das guerras entre palestinos e israelíes**. As derrotas árabes provocan o éxodo palestino cara Jordania, Siria e Libano,(onde en 1964 crean a OLP) e o apoio da URSS para contrarrestar o apoio norteamericano ós xudeos de Israel.

Na guerra dos 6 días en 1967, Israel derrota ós árabes quedándose con Xerusalén, Gaza, Cisjordania, o Golán e o Sinaí. En 1973, iniciase a guerra do Yom Kippur, na que Exipto e Siria atacan a Israel e son de novo derrotados, provocando como resposta a subida do prezo do petróleo por parte dos países árabes ós países occidentais (EEUU, Gran Bretaña), polo seu apoio a Israel, iniciándose a crise económica mundial de 1973.

As resolucións da ONU non foron aceptadas por ningún dos dous bandos; **os palestinos néganse a recoñecer o Estado de Israel, e os xudeos a devolver os territorios conquistados ós árabes. Só Exipto recuperou o Sinaí en 1978, tralos acordos de Camp David (EEUU), recoñecendo o Estado de Israel**, pero o resto dos países árabes rexeitaron o acordo.

En 1988 iniciase a Intifada (levantamento dos palestinos contra Israel nos territorios ocupados), **proclamando a OLP o Estado palestino. En 1991 celébrase unha Conferencia de Paz en Madrid entre os estados árabes, os palestinos e Israel, que tras arduas e duras negociacións culmina con éxito en 1993, co recoñecemento mutuo de Israel e a Autoridade palestina en Washington.**

En 1994, Israel recoñece a autoridade palestina e asina a paz con Xordania, pero a violencia dos grupos radicais nos anos seguintes impediu chegar a unha solución do conflito, que segue aberto e con escasas posibilidades de resolución na actualidade.

-A Guerra de Vietnam (1945-75): o conflito iniciase na 2ª guerra mundial, trala ocupación xaponesa da Indochina francesa. Finalizada a guerra, e aproveitando o baleiro de poder deixado polos xaponeses, o líder comunista Ho Chi Minh funda a República de Vietnam, con capital en Hanoi. **Os franceses tentan recuperar a súa antiga colonia iniciándose a chamada guerra de Indochina en 1954, en plena etapa de descolonización, na que os indíxenas derrotan ós franceses en 1954, co apoio da URSS e China, surxindo tres estados independentes: Laos, Camboia e Vietnam.**

Na Conferencia de Paz de Xenebra dese ano decídese a división temporal do país en dúas zonas (paralelo 17): **Vietnam do Norte, baixo control da guerrilla comunista e Vietnam do Sur, baixo control francés. En 1955, retíranse os franceses e Vietnam do Sur négase a convocar eleccións para a reunificación do país, según o pactado en Xenebra, contando co apoio de EEUU, que quería impedir un goberno comunista na zona, proclamando a República de Vietnam con capital en Saigón cun goberno autoritario, represor e anticomunista.**

En 1960, estala a guerra entre a guerrilla comunista do Vietcong, apoiada por Vietnam do Norte, e o goberno ditatorial de Vietnam do Sur apoiado polo exército de EEUU, que intervéen indirectamente desde 1961 (o goberno de Kennedy envía armas e asesores militares) e directamente desde 1964, mediante o envío do goberno de Johnson de tropas e bombardeos aéreos sobre Vietnam do Norte.

EEUU non consegue derrotar a guerrilla vietnamita a pesar de utilizar medio millón de soldados, nunha guerra brutal (uso do napalm, saqueos, violacións da poboación civil), na que os americanos teñen moitas baixas, e que a partir de 1968 provoca as protestas en todo o mundo (incluído EEUU), iniciando Johnson a retirada das tropas de Vietnam do sur, e firmando Nixon a paz en París en 1973, rematando o conflito en 1975 cunha das maiores humillacións militares para os norteamericanos e coa vitoria do Vietnam do Norte que reunificou todo o país tras conquistar Saigón.

-A Guerra de Afganistán (1979-89): provocada polo golpe de Estado de 1978, dos líderes do partido comunista afgano, apoiados en 1979 polo exército soviético, fronte o apoio de EEUU, Irán e Paquistán, a oposición guerrilleira (clero musulmán, terratenentes).

A URSS pretende evitar a derrota do partido comunista e a expansión do fundamentalismo islámico, pero en 1989, tras dez anos de guerra, despois de sufrir un enorme gasto militar, numerosas baixas, e de provocar o agravamento da tensión entre os dous bloques, o exército soviético abandona o país sen poder cumprir os seus obxectivos.

Carreira de armamentos e conferencias de desarme, seguridade e cooperación.- Un dos factores que favoreceron a distensión foi o equilibrio atómico entre a URSS e EEUU. **A carreira de armamentos conduce a destrución total e a enormes costes económicos que provocan un descenso do nivel de vida dos cidadáns.**

Estas causas conducen ós países a iniciar conferencias de desarme, para limitar ou reducir o armamento. En 1968, 62 países firman o tratado de non proliferación nuclear, que se negan a suscribir franceses e chinos. Ó ano seguinte as superpotencias inician conversacións para a limitación de armas estratéxicas (acordos SALT para a redución de proxectiles balísticos), incluíndo en 1971 nas conversacións as armas defensivas.

Finalmente en 1973 celébrase a Conferencia de Helsinki sobre seguridade e cooperación en Europa, na que ademáis dos países europeos interveñen EEUU e Canadá para fixar as bases de cara ó futuro da relación mutua entre os países asinantes.

A chegada de Ronald Reagan a presidencia dos EEUU en 1981 reanuda a carreira de armamentos e as intervencións militares. En 1983, EEUU inicia a chamada “Guerra das Galaxias”, un proxecto de escudo defensivo formado por satélites con armas antimísiles, para protexer o país, que logo nunca se levou a práctica, pero que enfriou as relacións coa empobrecida URSS, ata a elección de Gorbachov como novo presidente soviético en 1985, ano no que se retoma o diálogo entre as dúas superpotencias.

FIN DA GUERRA FRÍA E DESAPARICIÓN DA URSS (1985-91).

A chegada ó poder de Mijail Gorbachov na URSS en 1985, supón o inicio dunha serie de reformas nun país con enormes dificultades económicas (atraso tecnolóxico, baixo nivel de vida, estancamento da produción de bens de consumo), **para transformar o sistema político e económico**. Estas reformas baseadas na reestruturación económica (**Perestroika**) e na transparencia (**Glasnost**), **pretendían facer máis eficaz o socialismo, non acabar con él**.

Entre 1985-88 Gorbachov inicia unha política exterior activa de aproximación a EEUU para **reducir os gastos armamentísticos**, moi gravosos para o seu país, **reanudándose as conversacións sobre o desarme nuclear en Europa que remataron coa sinatura do Tratado de Washington en 1987, para reducir os mísiles nucleares de alcance intermedio**. A retirada da URSS de Afganistán favoreceu o entendemento entre as dúas superpotencias.

Entre 1988-89, **iniciáanse procesos de cambio na Europa do Leste encamiñados a democratización da vida política provocando a presión popular a rápida caída dos réximes comunistas**. A fuxida de miles de alemáns orientais cara a Occidente, levou ó goberno comunista da RDA a abrir as súas fronteiras, **producíndose o 9-11-1989, a caída do muro de Berlín, o símbolo do telón de aceiro**.

Os cambios continuaron nos demais países da Europa do Leste de maneira pacífica, en Checoslovaquia e Polonia, ou violenta, en Romanía, **axudadas pola pasividade soviética, que non enviou o seu exército para reprimir as protestas**.

O 12-9-1990, asinase a Acta de Reunificación de Alemaña, en Moscova, ratificada polos Estados europeos en Nova York o 2 de outubro (a RFA anexionase a RDA). Entre 1990-94, a URSS retira as súas tropas de Europa oriental.

En 1991, **disólvese o COMECON e o Pacto de Varsovia, e recrudécense os conflitos nacionalistas na URSS que comezaran no ano 1988**, o que unido ós crecentes problemas económicos, **rematan coa disolución do Estado socialista soviético**. En decembro dese ano, trala dimisión de Gorbachov, e a subida ó poder de Boris Ieltsin, a bandeira vermella coa fouce e o martelo é substituída nas torres do Kremlin pola branca, azul e vermella de Rusia.